

ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARETİN GRUBEL-LLOYD YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Analysis Of Intra-Industry Trade With Grubel-Lloyd Method

Arş.Gör. Mehmet Ali DEMİR¹

Reference: Demir, M.A.. (2020). "Endüstri-İçi Ticaretin Grubel-Lloyd Yöntemi İle Analizi", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Vol:6, Issue:18; pp:356-365.

ÖZET

Bir ulusun aynı endüstriye ait olan bir ürünü hem ithal hem de ihraç edebildiği uluslararası ticaret türü olarak adlandırılan endüstri içi ticaret kavramı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı dış ticaret teorilerinin yetersiz kalması sonucunda daha fazla dikkat çeken bir yapı olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Grubel ve Lloyd'un önemli katkıları sayesinde bu kavram iktisat yazınında yer edinmiş ve günümüzde de uluslararası ticaret literatüründe önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin 2019 yılının temel alındığı en fazla ihracat ve ithalat gerçekleştirdiği ilk 20 ürün grubunun 2013-2019 yılları arasındaki endüstri içi ticaret ağırlıkları Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda 11 ürün grubunun hem ihracatta hem de ithalatta ilk 20 ürün grubu arasında yer almasından dolayı toplamda 29 ürün grubunun endüstri içi ticaret endeksleri hesaplanmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre 15 ürün grubunun endüstri içi ticaret yapısı gösterdiği, 14 ürün grubunda ise endüstriler arası ticaret yapısının hâkim olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Endüstri-İçi Ticaret, Dış Ticaret, İhracat, İthalat, Türkiye.

ABSTRACT

The concept of intra-industry trade, which is called the international trade type where a nation can import and export a product belonging to the same industry, started to emerge as a structure that attracted more attention after some foreign trade theories after the Second World War. Thanks to the important contributions of Grubel and Lloyd, this concept has taken its place in the economics of literature and is now an important concept in the international trade literature. In this context, Turkey's biggest export and import realized that intra-industry trade between the years 2013-2019 of the first 20 product groups based on the weight of 2019 were analyzed using the Grubel-Lloyd index. As a result of the study, the intra-industry trade indices of 29 product groups were calculated, since 11 product groups were among the top 20 product groups in both exports and imports. According to the analysis results obtained, it was observed that 15 product groups showed intra-industry trade structure, while 14 product groups dominated the inter-industry trade structure.

Key words: Intra-Industry Trade, Foreign Trade, Export, Import, Turkey.

1. GİRİŞ

Klasik dış ticaret teorilerinin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde artan uluslararası ticaret hacminin açıklanmasında yetersiz kalması birçok iktisat bilimcinin yeni arayışlar içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu durum endüstri içi ticaret (EİT) diye yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan ve ekonomik entegrasyonun uluslararası ticaretteki uzmanlaşma üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarla birlikte EİT kavramı da kullanılmaya başlamıştır (Başol, 2005:8).

Endüstri içi ticaret kavramının günümüzde birçok tanımlaması bulunmaktadır. Bu tanımlamalardan birisi Grubel (1979) tarafından yapılmıştır. Grubel endüstri içi ticaret kavramını "üretim, tüketim ya da her ikisinde de yakın ikamesi bulunan aynı endüstri koluna ait ürünlerin hem ihracatının hem de ithalatının gerçekleşmesidir" şeklinde tanımlamıştır (Grubel:1979:71).

Rivera-Batiz & Oliva'ya (2004) göre EİT; benzer özelliklere sahip ülkeler arasında aynı endüstri koluna ait bir ürünün hem ithalatının hem de ihracatının yapılması biçiminde şekillenen bir ticaret türüdür. Örneğin Türkiye'nin üretimini gerçekleştirmiş olduğu otomobillerin Almanya'ya ihracatının yapılması ve Almanya'dan farklı marka otomobillerin ise ithalatının gerçekleşmesi EİT kapsamında ele alınmaktadır.

EİT kavramını Yılmaz (2014) ise bir ülkenin belirli endüstri dallarında uzmanlaşmak yerine, aynı endüstri dalına ilişkin ürün ya da ürün grubunda aynı dönem içerisinde hem ihracatçı, hem ithalatçı durumunda bulunması şeklinde ifade etmiştir.

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çankırı/Türkiye ORCID: 0000-0003-0992-347X

Bir diğ er tanıma göre endüstri iç i ticaret kavramı (EİT) iki ya da daha fazla ÷lke arasındaki ticarete birbirine benzer ya da aynı olan farklılaştırılmış ürünlerin hem ihracatının hem de ithalatının yapılması şeklinde ifade edilmektedir (Kemer & Aydemir, 2017:1160).

Endüstri iç i ticaretin yapılmasının farklı sebepleri bulunmakla birlikte bu sebepleri ÷lke özelliklerine dayalı, endüstri özelliklerine dayalı ve ÷lke-endüstri özelliklerine dayalı şeklinde olmak üzere üç farklı sınıflandırmaya ayırmak mümkün olmaktadır (Başkol, 2005). Gayri safi yurtiç i hâsıla (GSYİH) ve ÷lkeler arasındaki GSYİH farkı; kişı başına düş en gelir seviyesi ve ÷lkeler arasında kişı başına düş en gelir farkı; sermaye/emek oranının farklılık göstermesi, nispi piyasa büyüklüğünün varlığı, ÷lkenin iktisadi bir yapı içinde olup olmadığı; ÷lkeler arasında ortak sınırların varlığı ve uzaklık gibi değışkenler endüstri iç i ticaretin ÷lkelere ait belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktayken, endüstri temelli çalışmalarda ise ürünlerin farklılaştırılması, ölçek ekonomilerinin varlığı, söz konusu endüstri dalına ait taşıma maliyetleri, piyasadaki yoğunlaşma oranları, Ar-Ge harcamaları gibi değışkenler kullanılmaktadır (Başkol, 2005:77).

EİT'nin ölçülmesinde kullanılan birçok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemler Balassa Endeksi, Grubel-Lloyd Endeksi, Aquino Düzeltmesi, Bergstand düzeltmesi, vb. şeklinde sıralanmaktadır. Bu endekslerden en yaygın olarak kullanılan yöntem Grubel- Lloyd endeksi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada da Türkiye'nin 2019 yılında en fazla ihracat ve ithalat gerçekleştirdiğı 20 fasıl temel alınarak bu ürün gruplarının 2013-2019 döneminde EİT ağırlıkları akademik yazında yaygın olarak kullanılan Grubel-Lloyd endeksi ile saptanmaya çalışılacaktır. İnceleme sonucunda 11 ürün grubunun hem ihracatta hem de ithalatta ilk 20 ürün grubu arasında yer almasından dolayı toplamda 29 ürün grubunun endüstri iç i ticaret endeksleri hesaplamaya dâhil edilecektir. Türkiye'nin uluslararası ticaretinde en fazla paya sahip olan bu ürün gruplarının ticaretinde endüstri iç i ticaretin yapılıp yapılmadığının saptanması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak olan ürün fasılları ve bunların 2013-2019 dönemine ait dış ticaret değerleri Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) veri setinden elde edilmiştir.

Türkiye'nin dış ticaretinde en fazla paya sahip olan ürün gruplarının endüstri iç i ticaret endekslerinin sonuçlarını ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmanın giriş bölümünü izleyen ilk kısmında son dönemde Türkiye'nin dış ticaretine ilişkin yapılan endüstri iç i ticaretin analizlerinin yapıldığı akademik yazın çalışmalarına yer verilecektir. Çalışmanın sonraki bölümünde Türkiye'nin ürün gruplarının hesaplanmasında kullanılacak olan Grubel-Lloyd yönteminden ve veri setinden bahsedilecektir. Dördüncü bölümde analiz sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmeye çalışılacaktır. Son bölümde ise çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Akademik yazında endüstri iç i ticaret (EİT) analizine ilişkin birçok çalışmaya yer verilmiştir. Bu bölümde özellikle de akademik yazında son dönemlerde Türkiye'nin dış ticaretine ilişkin yapılan endüstri iç i ticaret çalışmalarına yer verilecektir.

Küçükahmetoğlu (2001) yapmış olduğı çalışmada Türkiye'nin 1989-1998 dönemi arasında Avrupa Birliği (AB) ÷lkeleri, AB dışında bulunan ÷lkeler ve Dünya ÷lkeleri ile EİT endeksleri Grubel-Lloyd yöntemi ile hesaplanmış ve EİT endeksinin 1989-1998 yılları arasında artış eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. Ortaya çıkan bu artış eğiliminin sebebinin endüstri iç i ticareti genel olarak açıklamaya çalışan faktörlerden biri olan kişı başına düş en gelir düzeyindeki artışın, sanayileşme seviyesindeki ilerleme ve ekonomik bütünleşme ile ilişkili olduğı sonucuna varmıştır. Ayrıca ele alınan çalışmada Türkiye'nin endüstri iç i ticaret düzeyinin gelişmiş ÷lkelere göre düşük düzeyde iken yeni sanayileşmekte olan ÷lkelere yakın düzeyde olduğı vurgulanmıştır.

Altay & Şen (2009) 1995-2007 dönemine ait verileri kullanarak 3 farklı yöntem ile Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) piyasasındaki EİT performansının rakip ÷lke performanslarıyla karşılaştırmalı analizini gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda incelenen 13 yıllık dönemde Türkiye'nin AB (15) ÷lkeleriyle gerçekleştirmiş olduğı EİT performansı rakip ÷lkelere göre daha yüksek düzeyde bir artma trendine sahip olmuştur.

Başkol (2009) 40 yıllık bir dönemi kapsayan Türkiye'nin uluslararası ticaretinde EİT'nin oranlarını Grubel-Lloyd Endeksi hesaplama yöntemini kullanarak SITC 3 basamaklı dış ticaret bilgileri bazında incelemiştir. Bu çalışma sonucunda şu sonuçları elde etmiştir: EİT ele alınan 1969-2009 dönemi içerisinde artış göstermesine rağmen dalgalı bir seyir göstermiştir. Kimyasallar ve çeşitli mamul eşya sınıflarının EİT paylarının düşük seviyede kaldığını buna rağmen işlenmiş mallar ve makine ve ulaşım araçları sektöründe EİT payının ön planda olduğu ortaya koyulmuştur. Aynı zamanda standart teknoloji ürünlerde EİT'nin ağırlıklı olarak gerçekleştiği buna rağmen yüksek teknolojiye sahip endüstriler için hesaplanan EİT değerlerinin çok düşük düzeylerde kaldığı sonucuna varılmıştır.

Çalışkan (2010) SITC 3. basamak düzeyi ticaret verilerini kullanarak 1990-2007 yılları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile dış ticaretinde endüstri içi ticaretin ve endüstriler arası ticaret oranlarının hangi seviyelerde bulunduğunu anlayabilmek için bir çalışma ortaya koymuştur. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, Türkiye-AB ticaretinin kayda değer bir oranının endüstri içi ticaret şeklinde gerçekleştiği ortaya koyulmuştur. Bununla beraber bu çalışmada analiz edilen 1990-2007 yılları arasında, endüstri içi ticaret oranının istikrarlı şekilde artış gösterdiği ancak Türkiye'nin AB ile dış ticaretinin halen düşük seviyelerde kaldığını yani endüstriler arası ticaret yapısının devam ettiği sonucuna varılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde yapılan başka bir çalışmada ise Erün (2010) 1995-2009 dönemi çeyrek yüzyıllık verileri kullanarak Türkiye ile AB ülkeleri arasında gıda ve canlı hayvan sektörü toplamında ve alt sektörlerinde EİT oranlarını Grubel-Lloyd indeksi ile analiz etmiştir. Analiz edilen dönemde Türkiye ile AB-15 ve AB-27 arasında mevcut olan EİT'de yüksek kalitede dikey EİT yapısının varlığı söz konusu iken, tekil ülkeler özelinde yapılan analizlerde ise düşük kalitede dikey EİT yapısının hâkim olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir başka çalışmada Özkaya (2010), 1989-2009 yılları arasında yatay EİT ve dikey EİT ayrımının dikkate alındığı bir çalışma ortaya koymuştur. Bu çalışmada Türkiye'nin tekstil sektöründeki EİT ile ilgili gelişmeleri ortaya konulmuştur. Ülkeye ve sektöre ait belirleyicileri temel alan regresyon analizi ile endüstri-içi ticareti etkileyen faktörleri tespit etmek amaçlanmıştır. Uygulanan bu analiz sonucunda tekstil sektöründe endüstri içi ticaretin seviyesini kişi başına düşen gelir ve ölçek ekonomilerinin olumlu bir şekilde etkilediğini, doğrudan yabancı yatırımlarının ise endüstri içi ticaret düzeyinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Şentürk (2014) Türkiye'nin 1990-2013 dönemi arasındaki seçilmiş ülkeler ile EİT seviyelerini standart uluslararası ticaret sınıflandırması (SITC) 3 basamaklı veriler ile Grubel-Lloyd endeksini kullanarak analiz etmiştir. Yapılan analizler sonucunda, Türkiye'nin seçilmiş ülkeler ile imalat sanayi EİT değerlerinin analiz edilen 1990-2013 dönemi içerisinde yükselen bir seyir izlediği gözlenmiştir. Bununla birlikte, tüm endüstriler için yapılan hesaplamalarda Türkiye'nin en yüksek EİT değerlerinin İtalya, İspanya, Fransa ve Almanya ile gerçekleştirdiği; imalat sanayi endüstrileri için yapılan hesaplamalarda ise en yüksek EİT değerlerinin İtalya, İspanya, Fransa, Almanya, Polonya ve Romanya ile gerçekleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Şahin (2015) 2000-2013 yılları arasındaki verileri kullanarak Türkiye ve Çin'in tekstil ve hazır giyim sektörünün EİT düzeyini Grubel-Lloyd endeksi ile ölçmüştür. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde Türkiye ve Çin'in tekstil sektörü ticareti EİT şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte analiz sonucunda hazır giyim sektörü ticareti iki ülke arasında endüstriler-arası ticaret şeklinde gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Şahin (2016) faktör yoğunluklarını beş gruba ayırarak Türkiye'nin EİT seviyesini 1992-2013 yılları arasındaki verileri statik analiz yöntemi olan Grubel-Lloyd endeksi ile açıklamaya çalışmıştır. Çalışmada Türkiye'nin hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun mallarda EİT'nin yüksek seviyede gerçekleştiği ancak kolay taklit edilen araştırma bazlı ve zor taklit edilen araştırma bazlı mallarda ise EİT seviyesinin düşük bir başka ifadeyle endüstriler-arası ticaret yapısına sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Kemer & Aydemir (2017) 2001-2014 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret yaptığı ülkeler ile imalat sanayi sektörleri açısından birbirlerine ne kadar benzeştiğini ve dolayısıyla bu sektörün ürünlerinin hem alım hem de satımının hangi sektörlerde daha yoğun gerçekleştiğini tespit edebilmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada Türk İmalat Sanayinin Endüstri-İçi Ticareti Grubel-Lloyd

endeks yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Elde edilen ölçümler sonucunda Türkiye'nin dış ticaret yaptığı ülkeler ile imalat sanayi kapsamında 2010 yılından itibaren 0,50 ve üzerinde EİT oranları ile karşılaşmışlardır. Ayrıca çalışmalarında imalat sanayi sektörlerini de ayrıntılı olarak çalışmaya eklemişler ve EİT değerleri açısından en yüksek oranların makine ve ulaşım sektöründe olduğunu görmüşlerdir.

Bashimov (2017) çalışmasında 2002-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak Türkiye'nin Karadeniz'de komşusu olan ve en önemli ticaret partnerlerinden Rusya ile tarım ve gıda ürünlerinde EİT düzeyini Grubel-Lloyd endeksi kullanarak incelemiştir. Analizde Türkiye ve Rusya arasındaki tarım ve gıda ürünleri ticaretinin EİT düzeyinin yüksek olduğu özellikle de bitkisel ürünlerde EİT düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer bir çalışmada Mangır & Fidan (2017) ise Türkiye'nin 1996-2016 yılları arasında tarım sektörünün endüstri içi ticaretinin analizini en çok kullanılan yöntem olarak bilinen Grubel-Lloyd endeksini kullanarak incelemiştir. Elde edilen sonuca göre gıda sektöründe yüksek endüstri-içi seviyesi ortaya konulmakta iken hammadde tarım ürünlerinde ise endüstri içi ticaret seviyesinin düşük çıktığı gözlenmiştir.

Keskingöz (2018) çalışmasında Türkiye'nin 2001-2017 yılları arasındaki sanayi bölümünün rekabet gücünü açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler, açıklanmış simetrik karşılaştırmalı üstünlükler ve ticaret dengesi endekslerinden yararlanarak sanayi sektörünün ürün haritasını oluşturmuştur. Elde edilen sonuçlara göre açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksine göre 34 fasılın dış ticarete üstünlüğü, açıklanmış simetrik karşılaştırmalı üstünlükler endeksine göre 31 fasılın dış ticaret üstünlüğüne ve ticaret dengesi endeksine göre de 19 fasılın dış ticarete üstünlüğü sonucuna varılmıştır. Fasıllarına göre değerlendirildiğinde ise sanayi sektöründeki karşılaştırmalı üstünlük oranının % 46, rekabet gücünün % 42 ve son olarak da net ihracat gücü oranının da % 26 olduğu sonucu elde edilmiştir.

Bakan & Selci (2019) 2008-2017 yılları arasında Türkiye'nin seçilmiş beş AB ülkesi (Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya ve Çekya) ile otomotiv sektörünün endüstri içi ticaretini Grubel-Lloyd endeksi yardımıyla ortaya koymaya çalışmışlardır. Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki endüstri içi ticarete Türkiye'de gösterilen ilginin son çeyrek yüzyıldır artış gösterdiği vurgulanmıştır. Otomotiv sektörü özelinde ise bu sektörün istihdama ve ihracata katkısı, çok sayıda sanayi dalı ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca otomotiv sektörü genel olarak değerlendirildiğinde; özellikle Almanya, Fransa ve İspanya ile 2008-2017 yılları arasında yoğun bir endüstri içi ticaretin yaşandığı, İngiltere ve Çekya ile Türkiye arasında da düşük bir yoğunlukta da olsa endüstri içi ticaretin gerçekleştiği sonucu elde edilmiştir.

Akın (2020) 2000-2016 dönemini kapsayan çalışmada nispeten ileri teknoloji ürünü sayılan otomotiv sektörü için Türkiye'nin AB ile EİT analizini Grubel-Lloyd'un EİT yöntemini uygulayarak otomotiv sektörünün Türkiye-AB ticaretinde durumunun tespitini amaçlamıştır. Elde edilen sonuçlara göre otomotiv sektörünün önemli ölçüde EİT'e dayalı olarak gerçekleştiği, GTİP 4'lü koda göre seçilen 8 alt alanın 4'ünde endüstri içi ticaretin net varlığı tespit edilmiştir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Akademik yazında endüstri içi ticaretin hesaplanmasına yönelik olarak birçok çalışma yapılmıştır (Başol 2009; Çalışkan 2010; Erün 2010; Akın 2020). Bu çalışmaların birçoğunda endüstri içi ticaretin hesaplanması için diğer yöntemlere göre daha popüler olan Grubel- Lloyd (1975) yöntemi kullanılmıştır. Grubel ve Lloyd tarafından 1975 yılında akademik yazına kazandırılan bu kavram bir endüstrinin yapmış olduğu ithalat ile tam olarak eşleşen gerçekleştirmiş olduğu ihracat değeri olarak tanımlanmıştır (Grubel & Lloyd, 1975). Grubel-Lloyd endüstri içi ticaret endeksi bir sektör/ülkenin endüstri içi ticaretinin ve uzmanlaşma düzeyinin belirlenmesinde kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Hazners & Jirgena, 2013).

Endüstri içi ticaretin (EİT) hesaplanmasına yönelik olarak kullanılan bu yöntem şu şekilde ifade edilebilmektedir:

$$EİT_i = \frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \quad veya \quad EİT_i = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{(X_i + M_i)}$$

Yukarıdaki denklemlerde;

$EİT_i$: i sektörünün endüstri içi ticaretinin düzeyini,

X_i : i sektörünün ihracatını,

M_i : i sektörünün ithalatını göstermektedir.

$$0 \leq EİT \leq 1$$

Elde edilen sonuçlara göre eğer;

$EİT = 0$ ise ülke ticaretinde o mal grubunda endüstri içi ticaretin söz konusu olmadığını, sadece ihracat ve ithalatın gerçekleştiğini,

$EİT = 1$ ise ülke ticaretinde o mal grubunda yapılan ihracat ve ithalat değerlerinin birbirlerine yakın olduğunu,

$EİT > 0,50$ ise endüstri içi ticaretin yüksek olduğunu,

$EİT < 0,50$ ise endüstri içi ticaretin düşük olduğunu, bir diğer ifadeyle endüstriler arası ticaretin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Grubel-Lloyd EİT endeksi, dış ticaret sanayileri açısından ülkenin rekabet gücünün açıklanmasına aynı zamanda da dış ticaret şekillerinde meydana gelen gelişmelerin izah edilmesine yardımcı olmaktadır (Şahin, 2015:5).

Bu çalışmada da Türkiye'nin 2019 yılında en fazla ihracat ve ithalat gerçekleştirdiği 20 fasıl temel alınarak bu ürün gruplarının 2013-2019 döneminde EİT ağırlıkları Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak saptanmaya çalışılacaktır. Yapılan çalışma sonucunda 11 ürün grubunun hem ihracatta hem de ithalatta ilk 20 ürün grubu arasında yer almasından dolayı toplamda 29 ürün grubunun endüstri içi ticaret endeksleri hesaplanacaktır. Türkiye'nin dış ticaretinde en fazla paya sahip olan bu ürün gruplarının ticaretinde endüstri içi ticaret yapılıp yapılmadığının saptamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak olan ürün fasılları ve bunların 2013-2019 dönemine ait ihracat ve ithalat değerleri Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) veri setinden elde edilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin En Fazla İhracat ve İthalat Yaptığı 20 Fasıl (2019)

İhracat		İthalat	
Fasıl No	Fasıl Açıklaması	Fasıl No	Fasıl Açıklaması
87	Motorlu kara taşıtları	27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar
84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler	84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler
72	Demir ve çelik	85	Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-Verme
85	Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-Verme	72	Demir ve çelik
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	39	Plastikler ve Mamulleri
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller	87	Motorlu kara taşıtları
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	29	Organik kimyasal ürünler
39	Plastikler ve Mamulleri	30	Eczacılık ürünleri
73	Demir veya çelikten eşya	90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi alet
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları	88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve aksam ve parçalar
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	10	Hububat
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	74	Bakır ve bakırdan eşya
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçıklar, kireçler	52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli kaplamalar	73	Demir veya çelikten eşya
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya, takımlar	40	Kauçuk ve kauçuktan eşya
20	Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar	48	Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan eşya
28	İnorganik kimyasallar	54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb sentetik maddeler
48	Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan eşya	38	Muhtelif kimyasal maddeler

Kaynak: TÜİK (2020). Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı 20 fasılın yıllara göre değerleri (Bin ABD Doları)

Fasıl No	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
87	17.597.373	18.788.121	18.127.247	20.425.690	24.599.139	27.510.770	26.901.193
84	14.253.875	14.969.266	13.405.524	13.310.543	14.866.240	17.080.169	17.762.318
72	9.785.707	9.118.083	6.490.637	6.132.583	8.163.707	11.478.916	10.019.021
85	10.638.897	10.870.623	9.241.154	8.757.195	9.144.314	9.757.527	9.748.602
61	9.362.240	10.127.967	9.008.510	8.945.833	8.951.419	9.177.565	9.201.512
27	10.117.704	7.500.274	5.148.351	3.380.090	4.799.234	5.809.572	8.447.460
71	7.002.594	7.721.879	11.265.470	12.179.037	10.883.839	7.174.971	7.333.011
62	6.045.828	6.601.176	6.250.997	6.283.532	6.398.279	6.722.858	6.871.408
39	5.769.370	6.277.203	5.635.749	5.343.602	5.837.607	6.634.730	6.804.671
73	6.290.220	6.447.763	5.584.068	5.121.359	5.751.961	6.741.633	6.689.655
8	4.243.759	4.730.483	4.785.956	4.253.436	4.380.058	4.344.425	4.589.511

94	2.929.315	3.055.601	2.847.516	2.764.226	2.889.616	3.474.483	3.868.378
76	2.383.670	2.636.431	2.420.921	2.301.381	2.562.847	3.035.371	3.116.497
40	2.535.760	3.670.627	2.229.692	2.272.722	2.566.383	2.890.648	2.905.297
25	2.738.910	2.556.822	2.297.474	2.228.570	2.630.860	2.687.220	2.784.540
57	3.196.705	2.362.678	2.030.912	1.933.020	2.182.259	2.283.304	2.553.913
63	2.462.588	2.530.247	2.164.219	2.250.038	2.300.273	2.144.545	2.113.985
20	1.889.699	2.181.170	2.276.190	1.924.885	1.953.512	1.977.089	2.088.256
28	1.202.388	1.337.665	1.269.426	1.092.733	1.328.444	1.872.225	1.876.779
48	1.128.334	1.185.312	1.171.582	1.340.829	1.506.198	1.696.080	1.785.217

Kaynak: TÜİK (2020).

Not: Fasıllar 2019 yılı ihracat büyüklüğüne göre sıralanmıştır.

Tablo 3: Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı 20 fasılın yıllara göre değerleri (Bin ABD Doları)

Fasıl No	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
27	57.752.649	56.175.583	38.651.587	27.464.819	37.654.929	43.613.270	41.731.207
84	31.567.364	29.061.369	26.778.945	28.017.487	27.931.517	26.861.726	22.158.487
85	18.534.283	18.863.590	18.374.549	19.470.275	20.605.039	17.282.989	15.445.698
72	18.677.999	17.765.157	14.756.911	12.697.109	16.968.711	18.593.602	15.049.677
71	16.243.515	8.130.798	4.192.477	7.214.095	17.452.024	12.568.107	13.366.642
39	14.079.608	14.373.292	12.432.291	11.736.381	13.336.041	13.101.243	11.800.080
87	17.764.626	16.655.565	18.320.303	18.416.222	17.914.175	14.385.935	10.007.711
29	5.515.176	6.088.657	4.920.097	4.611.286	5.785.632	6.551.548	5.965.247
30	4.353.048	4.699.801	4.465.525	4.259.456	4.520.076	4.480.315	4.911.312
90	4.709.948	4.951.684	4.736.459	4.747.436	5.132.541	4.807.052	4.505.107
76	3.345.876	3.679.082	3.449.227	2.900.417	3.649.520	4.273.068	3.636.636
88	2.454.807	3.120.452	3.916.704	4.412.326	2.769.027	2.742.470	3.528.231
10	2.024.838	2.579.986	1.774.529	1.412.652	1.979.039	2.309.499	3.522.624
74	3.823.812	3.703.761	2.978.314	2.741.668	3.360.903	3.484.973	3.036.877
52	3.088.098	3.158.281	2.306.789	2.358.160	3.024.277	2.634.227	2.629.327
73	3.068.350	2.913.553	2.941.119	3.023.335	3.084.064	3.014.099	2.604.845
40	3.147.790	2.906.928	2.561.682	2.606.974	3.001.622	2.869.577	2.601.500
48	3.112.428	3.190.868	2.692.296	2.710.958	2.824.747	2.773.056	2.530.898
54	2.115.003	2.402.958	2.107.072	2.138.924	2.302.674	2.207.369	2.280.426
38	2.156.375	2.294.815	2.060.931	2.039.465	2.224.580	2.350.529	2.194.315

Kaynak: TÜİK (2020).

Not: Fasıllar 2019 yılı ihracat büyüklüğüne göre sıralanmıştır.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Bu çalışmada Türkiye'nin 2019 yılının temel alındığı en fazla ihracat ve ithalat gerçekleştirdiği 20 ürün grubunun 2013-2019 yılları arasındaki EİT ağırlıkları Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak hesaplanmıştır. 2019 yılında en fazla ihracat ve ithalat edilen ürün gruplarına bakıldığında 11 tanesinin 2019 yılında hem en fazla ihracat hem de en fazla ithalat edilen ürün grupları içerisinde bulunduğu saptanmıştır. Öncelikle bu 11 ürün grubuna ait endüstri içi ticaret ağırlıklarının değerlerine ait bulgular açıklanacak daha sonra da geriye kalan ihracat ve ithalat ürün fasıllarının ağırlıkları Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak endüstri içi ticaretin yapılıp yapılmadığı saptanmaya çalışılacaktır.

Tablo 4: 2019 yılı içerisinde en fazla ihraç ve ithal edilen ortak ürünler grubu

Fasıl No	Fasıl Açıklaması
87	Motorlu kara taşıtları
84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler
72	Demir ve çelik
85	Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller
39	Plastikler ve Mamulleri
73	Demir veya çelikten eşya
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya
48	Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan eşya

Kaynak: TÜİK (2020)

Tablo 5: Türkiye'nin Endüstri İçi Ticaret (EİT) Sonuçları (2019 yılı ortak ürünler grubu)

Yıl Fasıl No	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
87	0,99	0,93	0,99	0,94	0,84	0,68	0,54	0,84
84	0,62	0,67	0,66	0,64	0,69	0,77	0,88	0,70
72	0,68	0,67	0,61	0,65	0,64	0,76	0,79	0,68
85	0,72	0,73	0,66	0,62	0,61	0,72	0,77	0,69
27	0,29	0,23	0,23	0,21	0,22	0,23	0,33	0,24
71	0,60	0,97	0,54	0,74	0,76	0,72	0,70	0,71
39	0,58	0,60	0,62	0,62	0,60	0,67	0,73	0,63
73	0,65	0,62	0,68	0,74	0,69	0,61	0,56	0,65
76	0,83	0,83	0,82	0,88	0,82	0,98	0,92	0,86
40	0,89	0,88	0,93	0,93	0,92	0,99	0,94	0,92
48	0,53	0,54	0,60	0,66	0,69	0,75	0,82	0,65

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 5'te 2019 yılında Türkiye'nin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ortak ürün gruplarına ait 2013-2019 dönemini kapsayan hesaplanan endüstri içi ticaret endekslerine yer verilmiştir. Ürün gruplarına ait endeks değerleri incelendiğinde 27 numaralı ürün grubu (Mineral yakıtlar, mineral yağlar) hariç diğer 10 ürün grubunun incelenen dönemde EİT endeks değerlerinin 0,50'den yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre; 87 numaralı (Motorlu kara taşıtları), 84 numaralı (Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler), 72 numaralı (Demir ve çelik), 85 numaralı (Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme), 71 numaralı (Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller), 39 numaralı (Plastikler ve Mamulleri), 73 numaralı (Demir veya çelikten eşya), 76 numaralı (Alüminyum ve alüminyumdan eşya), 40 numaralı (Kauçuk ve kauçuktan eşya) ve 48 numaralı (Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan eşya) ürün gruplarının endeks değerleri 0,50'den yüksek olduğundan bu ürün gruplarında ticaretinin yönünün endüstri içi ticaret şeklinde olduğu, 27 numaralı ürün grubunun ise (Mineral yakıtlar, mineral yağlar) hesaplanan Grubel-Lloyd endeksi değeri 0,50'den küçük olduğundan bu ürün grubundan ticaretin endüstriler arasında ticaret şeklinde gerçekleştiği sonucuna varılmaktadır. Tablo 5'teki ürün grupları tek tek incelendiğinde ise 48 numaralı ürün grubuna (Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan eşya) ait endüstri içi ticaretinin endeks değerlerinin incelenen 7 yıl boyunca sürekli olarak artış gösterdiği, diğer 10 ürün grubuna ait endeks değerlerinin ise dalgalanmalar gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tablo 6: EİT Endeks Sonuçları (En fazla ihracat yapılan diğer 9 ürün grubu)

Yıl Fasıl No	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
61	0,17	0,16	0,16	0,15	0,15	0,14	0,12	0,15
62	0,43	0,4	0,4	0,38	0,33	0,29	0,23	0,35
8	0,29	0,3	0,3	0,35	0,37	0,35	0,33	0,32
94	0,67	0,67	0,64	0,54	0,5	0,4	0,32	0,53
25	0,25	0,28	0,28	0,28	0,26	0,3	0,25	0,27
57	0,11	0,13	0,09	0,06	0,05	0,04	0,04	0,07
63	0,16	0,18	0,2	0,2	0,2	0,18	0,15	0,18
20	0,13	0,14	0,15	0,12	0,12	0,11	0,13	0,12
28	0,85	0,9	0,95	0,94	0,95	0,9	0,93	0,91

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 6'da ise temel alınan 2019 yılında en fazla ihracat yapılan ve Tablo 5'te analiz edilmeyen ürün gruplarına ait 2013-2019 yıllarını kapsayan endüstri içi ticaret endeks değerlerine yer verilmiştir. 7 yıllık ortalamalara göre ürün gruplarına ait endeks değerleri incelendiğinde sadece 94 numaralı (Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları) ve 28 numaralı (İnorganik kimyasallar) ürün gruplarına ait Grubel-Lloyd endeksi değerinin 0,50'den büyük gerçekleştiği, diğer ürünlere ait endeks değerlerinin ise 0,50'den küçük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre 94 numaralı (Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları) ve 28 numaralı (İnorganik kimyasallar) ürün gruplarında ticaretin endüstri içerisinde yüksek oranda gerçekleştiği, diğer ürün gruplarında ise endüstriler arasında ticaretinin gerçekleştiği bir diğer ifadeyle endüstriler içi ticaretinin düşük oranda gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca 94 numaralı ürün grubuna (Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları) ait endeks değerlerinin incelenen 7 yıllık ortalaması 0,50'nin üzerinde olmasına rağmen son iki yılda (2018 ve 2019) hesaplanan endeks değeri 0,50'nin altında

gerçekleşmiştir. Bu da bize bu ürün grubunun zaman içerisinde endüstri içi ticaret yerine endüstriler arası ticaret kapsamına gireceğini göstermektedir.

Tablo 7: EİT Endeks Sonuçları (En fazla ithalat yapılan diğer 9 ürün grubu)

Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Fasıl No								
23	0,09	0,08	0,10	0,10	0,11	0,12	0,12	0,10
30	0,36	0,36	0,38	0,35	0,36	0,45	0,45	0,39
90	0,30	0,31	0,32	0,30	0,32	0,36	0,41	0,33
88	0,48	0,40	0,31	0,30	0,75	0,55	0,50	0,47
10	0,27	0,21	0,33	0,48	0,37	0,28	0,17	0,30
74	0,54	0,53	0,53	0,54	0,57	0,68	0,66	0,58
52	0,77	0,75	0,86	0,86	0,73	0,83	0,79	0,80
54	0,88	0,84	0,84	0,81	0,79	0,83	0,80	0,82
38	0,44	0,41	0,42	0,43	0,41	0,45	0,51	0,44

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7’de ise temel alınan 2019 yılında en fazla ithalat yapılan ve Tablo 5’te analiz edilmeyen ürün gruplarına ait 2013-2019 yıllarını kapsayan endüstri içi ticaret endeks değerlerine yer verilmiştir. Tablodaki değerler incelendiğinde 2013-2019 döneminde 74 numaralı (Bakır ve bakırdan eşya), 52 numaralı (Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat) ve 54 numaralı (Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb sentetik maddeler) ürün gruplarına ait Grubel-Lloyd endeksi değerinin 0,50’den büyük gerçekleştiği, 88 numaralı (Hava taşıtları, uzay taşıtları ve aksam ve parçalar) ürün grubunda endüstri içi ticaret endeks değerlerinin ise 2017 yılından itibaren 0,50’nin üzerinde gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca 38 numaralı (Muhtelif kimyasal maddeler) ürün grubunda ise endeks değerinin sadece 2019 yılında 0,50’nin üzerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Analiz sonucunda 74 numaralı (Bakır ve bakırdan eşya), 52 numaralı (Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat) ve 54 numaralı (Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb sentetik maddeler) ürün gruplarında ticaretin endüstri içi ticaret yapısı gösterdiği, 88 numaralı (Hava taşıtları, uzay taşıtları ve aksam ve parçalar) ürün grubunun 2017 yılından itibaren ticaretinde endüstriler arası ticaret yapısından endüstri içi ticaret yapısına doğru bir geçiş yaptığını ve bu ürün grubunun yakın zamanda ise tamamen endüstri içi ticaret kapsamında yer alacağı öngörülmektedir. Diğer ürün gruplarında ise endüstriler arası ticaret yapısının egemen olduğu söz konusudur.

5. SONUÇLAR

Bir ulusun aynı endüstriye ait bulunan bir ürünü hem ithal hem de ihraç edebildiği uluslararası ticaret türü olarak adlandırılan EİT kavramı 2. Dünya Savaşı’ndan sonra bazı dış ticaret teorilerinin yetersiz kalması sonucunda daha fazla dikkat çeken bir yapı olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Grubel ve Lloyd’un önemli katkıları sayesinde bu kavram iktisat yazınında yer edinmiş ve günümüzde de uluslararası ticaret literatüründe önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’nin 2019 yılının temel alındığı en fazla ihracat ve ithalat gerçekleştirdiği ilk 20 ürün grubunun 2013-2019 yılları arasındaki EİT ağırlıkları Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda 11 ürün grubunun hem ihracatta hem de ithalatta ilk 20 ürün grubu arasında yer almasından dolayı toplamda 29 ürün grubunun endüstri içi ticaret endeksleri hesaplanmıştır.

Türkiye’nin hem en fazla ihraç ettiği hem de en fazla ithal ettiği ürün grupları için hesaplanan EİT endeks değerleri gözden geçirildiğinde elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilmektedir:

- ✓ Türkiye’nin 2019 yılı temel alınarak analiz edilen ürün gruplarına bakıldığında 11 tanesinin hem en fazla ihraç hem de en fazla ithal edilen ürün grupları içerisinde bulunduğu saptanmıştır. Bu ürün gruplarının endüstri içi ticaret endeks değerleri incelendiğinde 27 numaralı ürün grubu (Mineral yakıtlar, mineral yağlar) hariç diğer 10 ürün grubunun incelenen dönemde endüstri içi ticaret endeks değerlerinin 0,50’den yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bir başka ifadeyle açıklamak gerekirse 27 numaralı ürün grubu (Mineral yakıtlar, mineral yağlar) ticaretinde

endüstriler arası ticaret yapısı söz konusu iken, diğer ürün gruplarında ise endüstri içi ticaret yapısının hâkim olduğu sonucuna varılmıştır.

- ✓ En fazla ihraç yapılan diğer 9 ürün grubunun hesaplanan endüstri içi ticaret endeks değerleri incelendiğinde; 94 numaralı (Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları) ve 28 numaralı (İnorganik kimyasallar) ürün gruplarında ticaretin endüstri içerisinde yüksek oranda gerçekleştiği, diğer ürün gruplarında ise endüstriler arasında ticaretinin gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.
- ✓ Grubel-Lloyd endüstri içi ticaret endeks hesaplama yöntemi kullanılarak en fazla ithal edilen diğer 9 ürün grubunun elde edilen sonuçları incelendiğinde ise 74 numaralı (Bakır ve bakırdan eşya), 52 numaralı (Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat) ve 54 numaralı (Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb. sentetik maddeler) ürün gruplarında ticaretin endüstri içi ticaret yapısı gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, 88 numaralı (Hava taşıtları, uzay taşıtları ve aksam ve parçalar) ürün grubunun 2017 yılından itibaren ticaretinde endüstriler arası ticaret yapısından endüstri içi ticaret yapısına doğru bir geçiş yaptığını ve bu ürün grubunun yakın zamanda ise tamamen endüstri içi ticaret kapsamında yer alacağı sonucu elde edilmiştir.
- ✓ İncelenen 7 yıllık dönem içerisinde en yüksek endüstri-İçi ticaretin özellikle 40 numaralı ürün grubunda (Kauçuk ve kauçuktan eşya-EİT: 0,92), 28 numaralı ürün grubunda (İnorganik Kimyasallar-EİT:0,91), 76 numaralı ürün grubunda (Alüminyum ve alüminyumdan eşya-EİT:0,86), 87 numaralı ürün grubunda (Motorlu kara taşıtları-EİT:0,84), 54 numaralı ürün grubunda (Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb. sentetik maddeler-EİT:0,82) ve 52 numaralı ürün grubunda (Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat-EİT:0,80) gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, politika yapıcılar en fazla ihracatı ve ithalatı yapılan ürün gruplarına yönelik çalışmaları arttırarak endüstri içi ticaretin arttırılmasını sağlamalıdır. Bu durum da ülkenin refah seviyesinin artmasına, kalkınmasına ve gelişmiş ülkeler arasında kendine yer edinmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akın, F. (2020). Otomotiv Sektörü İçin Endüstri İçi Ticaretin Varlığı: Grubel – Lloyd'un EİT Ölçüm Yöntemine Dayalı 2000-2016 Türkiye Örneği. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl:24, Sayı:1,ss.65-80.

Altay, H. & Şen, A. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Endüstri- İçi Ticaret Performansının Rakip Ülke Performanslarıyla Karşılaştırmalı Analizi: 1995-2007. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 25,ss.127-140.

Bakan, S. & Selci, H. (2019). Türkiye'nin Seçilmiş Beş Avrupa Birliği Ülkesiyle Otomotiv Sektöründe Endüstri İçi Ticaretinin İncelenmesi (2008-2017). Assam Uluslararası Hakemli Dergi (Assam-Uhad), Cilt:6, Sayı:13,ss.30-53.

Bashimov, G. (2017). Tarım Ve Gıda Ürünlerinde Endüstri-İçi Ticaretin Analizi: Türkiye Ve Rusya Örneği. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, Cilt:17, Yıl:17, Sayı: 4, 17: 155-167.

Başkol, M.O. (2005), Endüstri-İçi Ticaret Teorisi Açısından Dış Ticaret Yapımızın Değerlemesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Bursa.

Başkol, M.O. (2009). Türkiye'nin Endüstri-İçi Ticaretinin Analizi. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XXVIII, Sayı 2, ss.1-24.

Çalışkan, Ö. (2010). Türkiye-AB Ticaretinde Endüstri-İçi Ticaret Olgusu, 1990-2007. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 2, ss.1-45.

Erün, G. (2010). Türkiye İle AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Analizi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1,ss.71-78.

Grubel, H. (1979). Towards a Theory of Two-way trade in Capital Assets içinde H.Giersh, On the Economics of Intra-Industry Trade , Tübingen.

Grubel, H. & Lloyd, P. (1975). Intra-Industry Trade:The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products London: MacMillan Pres.

Hazners, J. & Jirgena, H. (2013). “Intra-Industry Trade in Latvian Agricultural Commodities and Food Products”. International Conference on Economics and Business Administration, 16-19 July, Greece.

Kemer, O. B. & Aydemir, M. F. (2017). Türk İmalat Sanayinin Endüstri-İçi Ticareti (2001-2014). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, ss.1159-1180.

Keskingöz, H. (2018). Sanayi Sektöründe Rekabet Gücünün Ölçümü: Türkiye Örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53(3) ss.865-880.

Küçükahmetoğlu, O. (2001). Endüstri İçi Ticaret ve Türkiye. Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt:9, Sayı:2,ss.129-153.

Mangır, F. & Fidan, A. (2017). Grubel-Lloyd Endeksi İle Endüstri-İçi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19 (33),ss.45-51.

Özkaya, M.H. (2010). Tekstil Sektöründe Endüstri-İçi Ticareti Etkileyen Faktörler Üzerine Ampirik Çalışma. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2010) 3/2, 136-157.

Rivera-Batiz, L. A. & Oliva, M. A. (2004), International Trade: Theory, Strategies, and Evidence, Oxford University Press.

Şahin, D. (2015). Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Endüstri-İçi Ticaretin Analizi: Türkiye ve Çin Örneği. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi Cilt 3, Sayı 1, ss.1-9.

Şahin, D. (2016). Faktör Yoğunluğuna Göre Endüstri-İçi Ticaretin Statik Ölçümü: Türkiye Örneği. Akademik Bakış Dergisi, Sayı:54,ss.174-187.

Şentürk, C. (2014). Türkiye'nin Seçilmiş Ülkeler İle Endüstri İçi Ticaretinin Endeks Yöntemine Dayalı Analizi (1990-2013). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2014/2, Sayı:20,ss.207-230.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

Yılmaz, E. Ş. (2014). Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi. Ankara:Efil Yayınevi.